

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE PHENOMENON PARONYMIC EUPHEMISMS

Oxana Chira

Assist. Prof., PhD, "Alecru Russo" State University of Bălţi, Moldova

Abstract: Play on words has a significant role in forming euphemisms, that is, lexical innovations (derailments), puns, blendings etc. The lexical innovation is a lexical phenomenon where a speaker turns deliberately an expression into a euphemism. As a consequence, the so-called paronymic euphemisms appear: „a defecta” stands for „a dezerta”, „a-și retrage curvintele” means „a-și retrage cuvintele false”, „a debila” is „a debita”. Pun can produce new meanings and words based on ambiguity resulting from the substitution of two formally similar words with different meanings. The obtained humorous effect, similar to that created by lexical innovations, intensifies if the semantic distance between these words is greater: executiv turns into „executat”. Of particular stylistic interest are the euphemisms formed by means of blending, a device which the speaker often resorts to in his desire to render maximum information with minimum effort: craligrafie for „scris urît”, a noun made of „caligrafie” and „cracaleți”.

Cercetătorii au semnalat prezența unui fenomen în limbă care privește modul în care unii vorbitori reușesc să obțină anumite efecte comice fie prin alterarea sfârșitului unui cuvânt, fie prin înlocuirea unui cuvânt cu alt cuvânt într-un context în care cel substituit era prevăzut [Graur 1970, p. 160]. Este vorba despre deraierile lexicale ce se bazează pe asociații de idei sau pe unele asemănări formale.

Deraierile lexicale reprezintă un fenomen lexical realizat conștient de un vorbitor în vederea eufemizării exprimării. Drept rezultat apar așa-zisele eufemisme paronimice: a *defecta* pentru „a dezerta”, a-și *retrage curvintele* pentru „a-și retrage cuvintele false”, a *debila* pentru „a debita”. În această categorie putem încadra substituirea unui cuvânt vulgar cu altul, chiar dacă termenii nu mai au în comun decât prima silabă sau sunet (de exemplu, *du-te în pisici*, a *trimite în Petrea Mărinescu*, *băga-mi-aș piciorul*). Așa cum arată R. Zafiu, „unele substituirii eufemistice sînt foarte stabile și transparente (de exemplu, *cacao* în *a se face de cacao*)” [Zafiu 2010, p. 82]. Deraierea lexicală poate da naștere eufemismelor disfemistice, cum ar fi *pană*, *pisici*, *pui*, *picior* – termeni care, prin forma lor, nu sînt ofensivi, dar care ofensează prin atitudinea vorbitorului și prin referentul la care trimit (organul sexual): „Directorul teatrului *iși bagă piciorul*” (*Publika.md*, vizitat 29.06.2011, ora 23.35). Acest procedeu este deseori utilizat la crearea expresiilor blasfemice de tipul *Ce pușca mea?*; *Ce puii mei vreți?* etc. Atît inițiala *p*, cît și contextul și intonația garantează recuperarea sensului termenilor de către receptor. Aceeași inițială *p* din lexemul „popor” este schimbat în *b*, avînd o conotație disfemistică, sens explorat în nuvela „Boborul” de Ioan Luca Caragiale și reluat de presă: „Boborul se obișnuiește foarte rapid cu traiul bun” (*Lumea*, 2010, nr. 6, p. 17).

Substituirea unui cuvânt prin altul se face, de cele mai multe ori, pe baza doar a unor asemănări formale, fără nici o legătură semantică: „Înalta Curte de *Cacao și Jeleuri*” (*Academia Cațavencu*, 15-21 decembrie 2012, p. 12) care derivă din „Înalta Curte de Casație și Justiție”; *Imperiul Oțoman* prin analogie cu *Imperiul Otoman*, pentru „Hoțoman”; *Doar Noi*

Avem pentru Direcția Națională Anticorupție: „Cum că DNA-ul (Doar-Noi-Avem) zicea că nenea Hrebe a comis niște nereguli” (*Academia Cațavencu*, 24-30 octombrie 2014, p. 3); *Oficiul pentru Prăduirea Consumatorului* care derivă din „Oficiul pentru Protecția Consumatorului” (*Academia Cațavencu*, 14-20 august, 2004, p. 7).

Se poate observa că, cu cât este mai mare distanța dintre sensurile cuvîntului substituit și cel creat, cu atît este mai pronunțat efectul umoristic: „Victor Ponta, în *The Plagiator*, un film cu și despre plagiat! Pe micile și marile ecrane în plină desfășurare” (*Academia Cațavencu*, 20-26 iunie 2012, p. 10). Acest exemplu conține o aluzie fină la informația din presa românească, precum că Victor Ponta și-a plagiat teza, fiind prezentat ca personajul principal din filmul *Plagiator* (o modificare a titlului bine cunoscutului film „The Gladiator”); „Într-o zi, doamna învățătoare îi spune lui Bulă: – Măi, Bulă, schimbă-ți numele pentru că, dacă schimbi prima literă, iese un cuvînt foarte urît. A două zi: – Bulă, ți-ai schimbat numele? – Da, doamna învățătoare. Acum mă cheamă *Denis!*” (*Academia Cațavencu*, 4-10 mai 2012, p. 9). Din substituirea primelor litere și din aluzia învățătoarei, ne dăm bine seama că sînt camuflate doua cuvinte obscene, care desemnează organul genital masculin.

Calamburul poate produce sensuri și cuvinte noi bazate pe echivocul rezultat din substituirea a două cuvinte asemănătoare formal, cu sensuri diferite. Efectul umoristic obținut, ca și în cazul deraierilor lexicale, este cu atît mai puternic, cu cît distanța semantică dintre cuvinte este mai mare: „În PSD București se vorbește că partidul se pregătește să se distanțeze și el de Popovici, pe care din secretar *executiv* îl va transforma în ministru secretar *executat*” (*Academia Cațavencu*, 2-8 septembrie 2009, p. 9).

Derivarea eufemistică provoacă jocuri de cuvinte prin utilizarea diversilor termeni: (*i*)epurași pentru pluralul diminutival al lexemului „euro”; *boi ieri* pentru „boieri”; *nume rar* pentru „numerar”; *pisicologie* pentru „psihologie”; *pidagog* pentru „pedagog”; *porcuror* pentru „procuror”; *sala de suferințe* pentru „sala de conferințe”.

Ambiguitatea realizată prin calambur este un bun exemplu de figură dependentă de contextul lingvistic: „I-am dat cep și zoaietele put, a început adică pe dos, adică pe de-a'ndoaselea, adică mai descoperim și noi cîte se fac în dosul nostru și pe dosul nostru, mai desco-pierim și noi cîte un mort ce crește pe spinarea noastră” (<http://vitalie.vovc.over-blog.com>, vizitat 12.01.2013). Alte calambururi eufemistice: *Ia-mă, doctor ...AS!*, adică „Ia-mă, doctoraș!” cu sensul de „doctor nu prea bun”; „să fii *cuminte* și *cu minte*” cu sensul „să nu fie prost; „*maiDanii* răsculați strigă *mai dăni!*”: Maidanii răsculați din Kiev cer sa le dea rolul activ în politică; „Închideți-vă *fLeanca!*” (<http://vitalie.vovc.over-blog.com>, vizitat 23.09.2014): *fleancă* + *Leancă* (ex-prim-ministru al Republicii Moldova); „Acum ucrainenii fumează nervos *trabucuri*, dar pot folosi *BUK-uri* fără grijă” (<http://vitalie.vovc.over-blog.com>, vizitat 23.09.2014): *trabuc* + *BUK* (rachetă de mari dimensiuni); „S-a întors de la yankei cu *Fă, Inna* și ulei!” (*Kamekaze*, 1 octombrie 2014, p. 3): *Fă* + *Inna* pentru „făină” – aluzie la „a scoate din foame”.

Ortografia calamburului poate avea consecințe asupra sensului lexemului respectiv: „El pune*LINGura* pe buzele ei!”, adică „el a sărutat-o”. Este răspîdită utilizarea calamburistă a numelor proprii de persoană, devenind substitute pentru cuvinte asemănătoare: *Tolea* („s-a dus la nenea Tolea”) pentru „s-a dus la toaletă”, *vecinul Costică* pentru „WC”, *Radu* (în expresia „Radu l-a invitat”) pentru „a o rade, a fugi”, *Riga* („L-a chemat la Riga”) pentru „a rîgîi, a voma”. Exemplele enumerate mai sus sînt culese din vorbirea curentă.

Fiind un fenomen dependent de contextul în care se utilizează și o formă de manifestare a funcției ludice a limbajului (a se vedea [Bidu-Vrănceanu 2005, p. 90]),

calamburul necesită uneori explicații în vederea dezambiguizării: „A rămîne este un privilegiu, adică atunci cînd rămîi nu-ți rămîne decît a *privi* cum ei umblă cu *legiul*, cum și-l aștern, acest *legiu*, sub ei, chit că e o greșeală de gen la mijloc” (<http://vitalie.vovc.over-blog.com>, vizitat 12.01.2013): *privi* + *legiu*.

Modalitatea principală de formare a ambiguității calamburistice, după cum constată majoritatea cercetătorilor, o constituie omonimia sau polisemia. Anume echivocul semantic stă la baza calamburului format prin omonimie: „Să trăiască Useleul, c-a făcut pisică *leul!*” (*Academia Cașavencu*, 4-10 august 2012, p. 9): *leu* „mamifer” și *leu* „monedă” sînt omonime și, numai după lectura articolului, devine clară ambiguitatea (fiind vorba de moneda națională care continuă drumul năvalnic spre pragul de 6 bucăți pentru un euro). Ambiguitatea poate fi generată, de asemenea, și de eufemisme ocazionale create prin polisemie: „Evoluția Cruduței în natură: de la *tiristă* la *știristă*” (*Academia Cașavencu*, 1-7 septembrie 2012, p. 9): substantivul *tiristă* din titlul articolului îmbină sensul „șoferiță de automobil TIR” și sensul „prostituată”.

Un efect stilistic deosebit îl produc eufemismele formate prin contaminare, procedeu la care apelează vorbitorul în dorința de a reda maximum de informație prin minim efort. De exemplu: „După un prostănac, adică Mircea Geoană, PSD-ul ne-a mai propus un mare exemplu de politician, adicătelea domnul Victor Ponta, care ar trebui să fie numit de acum înainte *Pontănacul*” (*Academia Cașavencu*, 14-20 iulie 2012, p. 7): eufemismul *Pontănacul* s-a format ca rezultat al contopirii cuvintelor *Ponta* și *prostănac* și exprimă atitudinea ironico-sarcastică a autorului față de persoana evocată.

Un rol important în procesul de decodare a acestor mesaje îl joacă contextul și cunoștințele extralingvistice ale cititorului. Astfel, în enunțul „La Tîrgul de *Curte Bocfest*, Radu Moraru îi prezintă doamnei Elena Udrea două reviste de *pupinturism*” (*Academia Cașavencu*, 9-15 iunie 2010, p. 9). Mesajul nu poate fi lesne decodificat, dacă cititorul n-ar fi la curent că în Germania se organizează anual un Tîrg de Carte numit „Buchfest” (de aici și expresia *Tîrgul de Curte Bocfest*) și că Ministrul Elena Udrea este interesată de dezvoltarea turismului în România, iar nereușitele ei în acest domeniu sînt ușor depistate în conotația sarcastică a ocazionalismului *pupinturism* (format prin analogie cu *pupincurist*, -ă „(persoană) linguiștoare, fără verticalitate”).

Un alt eufemism format prin contaminare este *țuicomicină* pentru „băutură alcoolică” (Dumitrescu, p. 59) care rezultă din două substantive: *țuică* „băutură alcoolică” și *ampicilină* „antibiotic” (ca și în cazul sinonimului *streptomicină* „coniac”). Acest eufemism poartă o notă ironică, făcîndu-se aluzie la „medicamentul țuicomicină” în limbajul comun. Un alt eufemism – *craligrafie* pentru „scris urît”, substantiv alcătuit din „caligrafie” și „crațeleți” (Butnaru 2008, p. 192). Un exemplu actual din domeniul politic este *cleptoclatură*: *cleptomanie* + *nomenclatură* pentru „persoane corupte din vîrfurile ierarhiei politice” (Volceanov, p. 69). Acest tip de contaminare este construit prin analogie cu termenii literari existenți și are caracter expresiv și glumeț.

Alterarea fonetică a unui semnificant supus interdicțiilor de limbaj are ca scop evitarea rostirii directe a acestuia și prezentarea lui sub o formă modificată, dar recunoscutibilă. Tipurile cele mai frecvente de accidente fonetice (afereza, anagrama, sincopa, apocopa ș.a.) eufemizează cuvintele tabuizate prin suprimare și nu se disting prin principiile lor de funcționare. În legătură cu acest fapt A. Horak remarcă: „Afereza, sincopa, apocopa eufemizează toate cuvintele tabuizate, modificîndu-le morfologic prin eliminarea părții inițiale, centrale sau finale; alterarea formală provocînd o alterare semantică” [Horak 2010, p. 76]. Prin urmare accidentele fonetice duc la simplificarea pronunției unui lexem, prin evitarea

aceleiași mișcări articulatorii și economisind mijloacele lingvistice. Prin aplicarea „conștientă” a accidentelor apar eufemisme.

Afereza, în comparație cu alte figuri fonetice, este un mijloc mai puțin exploatat de eufemisme. Prin afereză, forma lexemului va fi modificată parțial, cuvîntul nou creat fiind asemănător cu cel original, pentru a fi decodat, recunoscut și asociat: „Shyamalan face iar *șto* de noi?!” (< mișto) (www.romanialibera.ro, vizitat 16.06.2008). Alterarea fonetică afectează nu numai cuvinte, dar și îmbinări de cuvinte ce conțin un termen-tabu, care necesită cunoașterea anterioară a îmbinărilor: „Moș Ion prin ogradă tot se auzea: '*mnezeul măsi* pentru „Dumnezeu”, *sculița măsi* pentru „păsculița”. Evitarea lexemului întreg produce efectul dorit de camuflare a termenului-tabu.

Prin anagramă se formează eufemisme neologice, a căror descifrare presupune cunoașterea prealabilă a contextului. Majoritatea unor atare eufemisme se referă la personalități, cum ar fi *Fanuște* pentru „Ștefan cel Mare”; *Unic* („Nicu”) pentru „Nicolae Ceaușescu” (www.jurnalul.ro, vizitat 15.06.2011); *Daune Reale* pentru „Elena Udrea”; *Egomaniac* pentru „Mircea Geoană”; *Ionic lie US* pentru „Ion Iliescu”; *Na, ba securista* pentru „Traian Băsescu”. Iată unele exemple similare în alte limbi: *That great* pentru „Margaret Thatcher”; *Rien n'est établi* pentru „Albert Einstein”. Amintim și de anagramele eufemistice care pot denumi localități geografice „Roma” – *Amor*, „Rusia” – *Urias*, „România” – *Armonia* etc. Permutarea unor sunete în cadrul cuvintelor e ilustrată în construcții vulgare, voalîndu-se astfel lexemele obscene: *lupa, mute fuște* [Zafiu 2010, p. 78].

Sincopa este un fenomen fonetic care constă în dispariția unei vocale sau a unui grup de vocale neaccentuate între două consoane ale unui cuvînt. Dintre eufemismele (mai puține la număr) produse prin sincopă menționăm: *kkt* < căcat: „Începe campania electorală, VEZI AICISHA cel mai de *kkt* sondaj, adică cel mai relevant” (*Kamekaze*, 2 octombrie 2014, 4). În ultimii ani, comunicarea prin internet și prin telefonie mobilă a produs sincope, care din comunicarea scrisă, au trecut în cea orală: *emo* < eu mă omor, *te iubi* < te iubesc, *te vr* < te vreau, *e fil* < e feteleu, *mdr de prof* < mor de rîs de profesor, *dnd* de la engl. *do not disturb* < nu deranja etc. Funcția lor este de a ascunde adevărul, de a reduce sensul, de a camufla mesajul, ele comportîndu-se ca sigle sau trunchieri obișnuite.

Apocopa, sau trunchierea, de asemenea, poate contribui la crearea eufemismelor. Grafic, ea se marchează prin liniuță: *ta-su* „tata celui din baltă” sau puncte de suspensie: „Guvernul a fost atacat cu *pul....cu pul...cu pulsuri!*” (*Academia Cațavencu*, 2-8 septembrie 2009, p. 9). Apocopa este mai des utilizată în limbajul tinerilor în a doua jumătate a secolului al XX-lea: *analfa* pentru „analfabet”, *pro* pentru „prost”, *P. S.* pentru „parazit social”, *copi* pentru „copiat”, *plicti* pentru „plictisitor”, *homo* pentru „homosexual”, *oligo* pentru „oligofren”, *schizo* pentru „schizofrenic”. Cert este că „formele scurte sînt simțite de interlocutor mai puțin agresive. Deși trunchierile sînt specifice oralității” [Stoichițoiu-Ichim 2005, p. 38]. Trunchierile apar acum tot mai des și în scris sub influența scrisului rapid prin internet sau prin economisirea spațiului în mesajele telefonice (de exemplu, în SMS).

În mass-media apar cuvinte proprii formate prin apocopă de tipul *Adi, Teo*: „Se scutură *Băse* de dumneavoastră?” (*Academia Cațavencu*, 18-24 noiembrie 2009, p. 4); „În timp ce s-a făcut mare tam-tam, că *Nuți* a dat noroc cu tovarășii săi de pahar, *Băse* și *Boc*, s-a pierdut din vedere semnificația băutei, în tradiția băsesciană” (*Academia Cațavencu*, 1-7 octombrie 2014, p. 4).

Exemplele de mai sus ne conduc la ideea că latura formală a cuvîntului nou creat trebuie să fie suficient de asemănătoare cu originalul, astfel încît vorbitorul să o poată decodifica prin asociere. Atunci cînd alterarea fonetică afectează nu numai lexeme, dar și

îmbinări de cuvinte ce conțin un termen-tabu, asocierea devine imposibilă. Deseori în loc de cuvintele obscene se utilizează apocopele eufemistice: „Ești simpatic când taci...C...de Braia. – Nu folosiți astfel de cuvinte” (*Lumea*, 2010, nr. 2, p. 75); „C...m-aș într-însele!” (Vasilache 2006, p. 333).

Mijloacele de formare a eufemismelor – atât interne, cât și externe – sînt diverse, dar toate urmăresc același scop: de a crea sau a împrumuta cuvinte și/sau îmbinări pentru a transmite un mesaj, menajînd, deopotrivă, participanții la comunicare. În general, multe mijloace se suprapun, altfel zis, unul și același eufemism poate fi exprimat simultan prin mijloace diferite. Cu titlu de concluzie, putem adăuga că cele trei procedee analizate – deraierea lexicală, calamburul și contaminarea – „(de obicei, procedee discursive efemere) se fixează, produc cuvinte și expresii care se impun în uz datorită originalității lor, surprizei comice și formei sonore evocatoare” [Zafiu 2009].

BIBLIOGRAPHY:

1. Bidu-Vrănceanu A. ș.a. Dicționar de științe ale limbii. București: Editura Nemira, 2005. 608 p.
2. Butnaru L. Copil la ruși. București: Editura Ideea Europeană, 2008. 236 p.
3. Dumitrescu D. Dicționar analogic și de sinonime al limbii române. București: Editura Sandală, 2009. 624 p.
4. Graur A. Deraieri lexicale. În: Scrieri de ieri și de azi. București: Editura Științifică, 1970, p. 160-167.
5. Horak A. L'euphémisme. Entre tradition rhétorique et perspectives nouvelles. München: Lincom GmbH, 2010(a). 112 p.
6. Stoichițoiu-Ichim A. Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influențe, creativitate. București: Editura Bic All, 2005. 160 p.
7. Zafiu R. Jocuri de cuvinte. În: România literară. nr. 35, ed. online, 2009. (http://www.romlit.ro/jocuri_de_cuvinte, vizitat 12.05.2015).
8. Zafiu R. 101 cuvinte argotice. București: Editura Humanitas, 2010. 380 p.
9. Vasilache V. Navetista și pădurea. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2006. 360 p.
10. Volceanov G. Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române. București: Editura Niculescu, 2007. 302 p.